

***Laserpitium archangelica* Wulf.**

Nova nahajališča navadnega jelenovca v soteski Zale in ob Iški med Vrbico in Pajkovim gričem

New localities of *Laserpitium archangelica* in the gorge of the stream Zala and along river Iška between Vrbica and Pajkov grič

0152/2 Slovenija, Notranjska, Soteska Zale od izvirov do izliva pri Vrbici, 800 do 425 m n. m., leg. & det. M. Accetto, 27. 4. 2011, herbarija LJU in LJS; obs. & det. 10. 5., 22. 5., 24. 5., 26. 5., 3. 6., 7. 6., 15. 6., 24. 6., 27. 6., 1. 7., 3. 7., 7. 7., 11. 7., 21. 7., 27. 7., 29. 7., 1. 8., 12. 9., 17. 10., vse 2011).

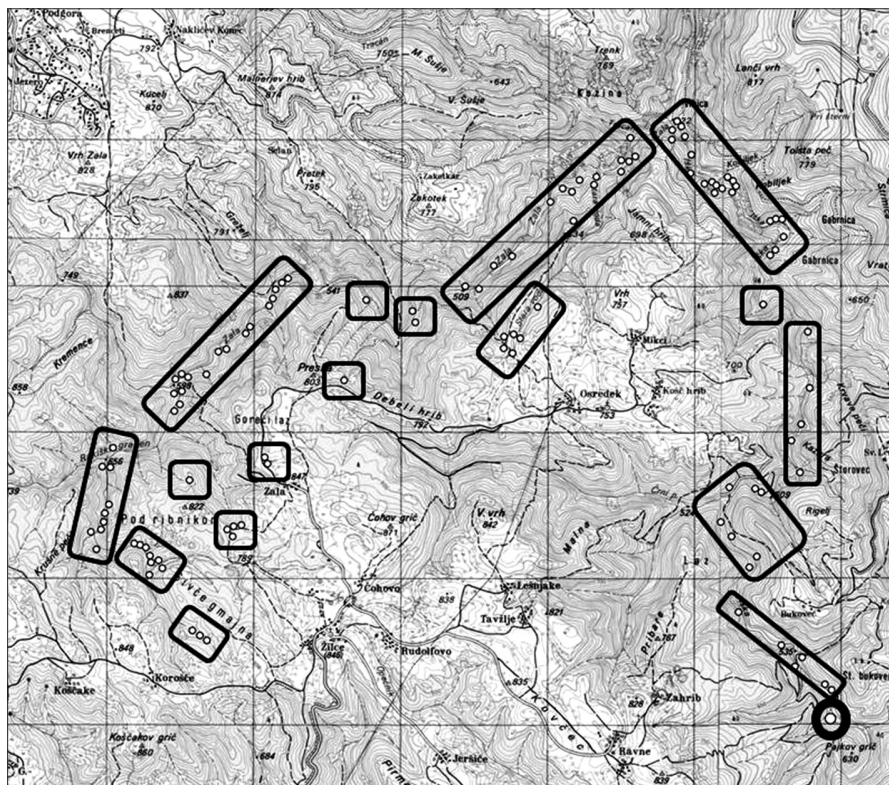
0153/1 Slovenija, Notranjska, Dolenjska, Iška od Vrbice do Pajkovega griča, 422 do 555 m n. m., det. M. Accetto, 22. 5., 24. 5., 2. 8., 21. 9. 2011.

Ob reviziji herbarijskega materiala navadnega jelenovca v herbariju LJU in pregledu literaturnih virov (FRAJMAN & BAČIČ 2011: 246-249) sta avtorja ugotovila, da smo v Sloveniji pred revizijo poznali le nekaj njegovih nahajališč. V zadnjih 100 letih so objavili le dve nahajališči: Iški vintgar (ZOR 1959, DRUŠKOVIČ & LOVKA 1995) in Mestni vrh pri Kočevju (STRGAR 1963) (ibid.). Kot je razvidno iz herbarijske revizije in dodatnih dotlej neobjavljenih podatkov, ki jih navajata avtorja (FRAJMAN & BAČIČ 2011: 246-249, glej specimina visa), pa je navadni jelenovec bolj pogost, kot smo vedeli do sedaj. Avtorja kljub temu predlagata uvrstitev v Rdeči seznam kot redko vrsto (R). Vsa nahajališča na najnovejši karti razširjenosti se nahajajo v dinarskem fitogeografskem območju (ibid.). Zato ga uvrščajo med dinarsko-karpatске vrste (ibid.).

V Iškem vintgarju obravnavane vrste nismo opazili (ACCETTO 2010), prav tako je ne omenja STRGAR (1966). Ker ne vemo natančno, ali vse do sedaj nabrane rastline iz Iškega vintgarja izvirajo iz enega širšega, ali različnih krajev, lahko ob več kot 167-letnem obiskovanju botanikov v Iški in razmeroma redkih najdbah te kobulnice sklepamo, da v Iškem vintgarju ni prav pogosta.

Povsem drugačne so razmere v soteski Zale in ob Iški med Vrbico in Pajkovim gričem, ki ležita v kvadrantih srednjeevropskega kartiranja flore 0152/2 in 0153/1, v katerih navadni jelenovec še ni bil evidentiran. Tu je precej pogostejši. Vsa mesta, kjer smo ga opazili, smo kartirali na gozdarske karte v merilu 1 : 5000, zaradi boljšega pregleda nahajališč pa te prenesli (ob upoštevanju manjše natančnosti) na karto v merilu 1 : 25 000 (slika 1). Iz tako izdelane karte razširjenosti je razvidno, da se ne pojavlja samo ob Zali oz. Iški, temveč tudi ob pritokih in drugod, ob gozdnih in asfaltnih cestah ter manjših peskokopih, v enem primeru tudi na gozdni površini, v preteklosti ogozdeni s smreko.

Namen kartiranja nahajališč navadnega jelenovca je dvojen. Ne zgolj ugotavljanje njegovih nahajališč, temveč tudi posredno ugotavljanje vzrokov za njegovo večjo ali manjšo pogostnost. Izkazalo se je, da je njegova pogostnost v soteski Zale močno povezana z vplivom človeka. Z izgradnjo ceste v Zalo okoli leta 1985 zaradi izgradnje hitroelektrarne iz »vojaškocivilnih«
potreb (KOČAR 2001), je bil storjen zelo grob poseg v skalnat ožji odsek soteske in hkrati tudi vodne razmere med izlivom pritokov Žetovca in Male Zale (ob sušnih poletjih se v tem delu voda zadržuje le v tolmunih, večja količina vode odteče po cevah do hidrocentrale). Dolvodno od slapa Kotel, kjer cesta prečka Zalo in potem nadaljuje razmeroma tesno ob Zali,

Slika 1: Razširjenost vrste *Laserpitium archangelica* v soteski Zale in ob Iški med Vrbcico in Pajkovim gričem (○ približna lega skupinic 1 - 5 osebkov vrste *Laserpitium archangelica*)

Figure 1: Distribution of *Laserpitium archangelica* in the gorge of the stream Zala and along river Iška between Vrba and Pajkov grič (○ approximately position of groups of 1 to 5 individuals of *Laserpitium archangelica*)

so se z gradnjo ceste rastni pogoji za navadni jelenovec, predvsem s povečanjem svetlobe, morda tudi z razrahljanjem neposredne sosesčine cestišča, močno izboljšali. Zato je od slapa Kotel navzdol do prvega večjega levega zavoja Zale in ceste, skoraj strnjeno razširjen. V poznem poletju leta 2011 je njegovo pogostost zmanjšalo le strojno obvejevanje grmovja in drevja ob robu ceste, ki pa je še bolj prizadelo višjo sorodnico *Pleurospermum austriacum*. Primerom večje ali manjše pogostnosti sledimo vse do pritoka Male Zale in še nekoliko naprej ob od voda Zale uničenem delu gozdne ceste na desnem bregu. Od tu naprej, ob srednjem toku, močno zasenčenem delu soteske Zale, smo do izliva Zakotkarjevega grabna v Zalo, opazili le štiri posamična nahajališča v podobnih rastišnih razmerah (manjših površinah prodišč). Ponovno se njegova pogostnost poveča pred in za izlivom Kozjega grabna (Stara voda) v Zalo, kjer so svetlobne razmere ugodnejše.

Od Vrbcice gorvodno po Iški si slede bolj ali manj posamična nahajališča (dva tudi ob začetku markirane poti Vrbica-Osredok). Večjo gostoto ima ponovno v širše odprtem svetu gorvodno od izliva pritoka Kobiljek v Iško. Od tu naprej po Iški so njegova nahajališča redkejša. V ozkem močno zasenčenem skalnatem, okoli 250 m dolgem delu soteske Iške pred Krnčlogom (bela površina zahodno od Gabrnice), nismo opazili niti enega osebka. Največjo doslej ugotovljeno gostoto doseže na jasi pod nekdanjo Pajkovo domačijo ob Iški (večji krožec na sliki 1, severoseverozahodno od Pajkovega griča), ki je bila opuščena po drugi svetovni vojni (ibid.). Na danes zamočvirjeni ruderalni površini pod komaj še vidnimi razvalinami smo na površini približno sto kvadratnih metrov našeli okoli 80 osebkov. Zraven rastejo še druge, ob Iški manj pogoste vrste, kot so *Carex hirta*, *C. paniculata*, *Epilobium parviflorum*, *Geum rivale*, *Lychnis flos-cuculi*, *Lysimachia vulgaris*, *Myosotis sylvatica*, *Valeriana dioica*, *Veronica beccabunga* in druge, v bližini na ravnici ob Iški tudi tod redka vrsta *Scilla bifolia*. Vse navedene vrste v kvadrantu 0153/1 še niso bile opažene (primerjaj JOGAN & al. 2001).

Zunaj območja soteske Zale doseže navadni jelenovec večjo gostoto še ob gozdni cesti ob Mali Iški (odcepu gozdne ceste od cestne povezave Predgozd - Ravnice).

Vse kaže na to, da je naravna pogostost vrste *Laserpitium archangelica* precej odvisna od svetlobnih razmer, zagotovo pa je na njeno razširjenost ob Zali in Iški, močno vplival človek s posegi v njeno naravno okolje. V enem primeru se je pogostost obravnavane kobulnice povečala tudi z opustitvijo kmetijske rabe zemljišča ob ugodnih svetlobnih in drugih razmerah.

Literatura

- ACCETTO, M., 2010: Rastlinstvo Iškega vintgarja. Praprotnice in semenke. *Folia biologica et geologica* (Ljubljana), 51, 4: 5-149.
- DRUŠKOVIČ, B. & M. LOVKA, 1995: Pregled določitev kromosomskih števil praprotnic in semenk v Sloveniji. *Biološki vestnik* 40: 151-168.
- FRAJMAN, B. & T. BAČIČ, 2011: Contribution to the knowledge of the flora of Slovenia and adjacent regions: taxonomic revision and distributional patterns of ten selected species. *Phyton* (Horn, Austria), 50, 2: 231-262.
- JOGAN, N. (Ed.), T. BAČIČ, B. FRAJMAN, I. LESKOVAR, D. NAGLIČ, A. PODOBNIK, B. ROZMAN, S. STRGULC-KRAJŠEK & B. TRČAK, 2001: Gradivo za Atlas flore Slovenije. Center za kartografijo favne in flore, Miklavž na Dravskem polju. 443 pp.
- KOČAR, T., 2001: Iška, Iški vintgar. Samozaložba, Ljubljana, 192 pp.
- STRGAR, V., 1963: Prispevek k poznavanju flore Slovenije. *Biološki vestnik* (Ljubljana), 11: 21-26.
- STRGAR, V., 1966: Prispevek k poznavanju rastlinstva v soteski Iške. *Varstvo narave* (Ljubljana), 5: 81-95.
- ZOR, L., 1959: Botanična ekskurzija v Iški vintgar. *Proteus* 22: 87-88.